

Neil Cochrane

Neil Cochrane is 'n junior dosent
verbonde aan die Departement
Afrikaans, Universiteit van
Pretoria.
E-pos: neil.cochrane@up.ac.za

Die pikareske tematiek in André P. Brink se *Inteendeel*

Picaresque themes in André P. Brink's *Inteendeel* (*On the Contrary*)

Ulrich Wicks in his *Picaresque Narrative, Picaresque Fictions: A Theory and Research Guide* (1989) provides the most recent perspective on the total picaresque fictional situation or fiction P. The article will examine the validity of picaresque themes and evaluate these against André P. Brink's *Inteendeel* (1993). The themes examined are disillusionment, freedom, hunger, loneliness and gullibility. Possible weaknesses in Wicks's theoretical overview will be identified, especially when tested against an individual text. **Key words:** André Brink, *Inteendeel* (*On the Contrary*), picaresque literature, *picaro*.

Die oeuvre van André P. Brink word gekenmerk deur pikareske trekke. Hierdie trekke vorm deel van sy bemoeienis met outsiderskap, rolverwyseling, vryheid en die individu se stryd om oorlewing. Voorbeelde wat in die verband genoem kan word, sluit romans soos *Gerugte van reën* (1978), *Die kreef raak gewoonnd daaraan* (1989) en *Anderkant die stilte* (2002) in. *Inteendeel* (1993) maak die duidelikste aanspraak as pikareske roman deurdat die sterk pikarofiguur, die hoofkarakter Estienne Barbier, voorop gestel word in 'n getroue (selfs doelbewuste) navolging van die pikareske tradisie. Van Coller & Odendaal (1999: 766) identifiseer die roman as 'n belangrike toevoeging tot die pikareske tradisie in die Afrikaanse prosa: "Hoewel trekke van hierdie romansoort aanwesig is in verskeie Afrikaanse romans (onder andere van Leroux, Pelsler, Letoit en Miles), is André P. Brink se *Inteendeel* dalk die beste voorbeeld hiervan in Afrikaans". Die belangrike bydrae van *Inteendeel* en die aanleiding wat dit gee tot verdere beoefening van die genre spreek uit die noue verband met George Weideman se *Draaijakkals* (1999). Daar is tekens van 'n literêre band tussen Brink en Weideman. In sy resensie van *Inteendeel* meld Weideman (1993) dat Brink hom voorgesprong het in die skryf van 'n pikareske roman, 'n verwysing wat Viljoen (1999) later in haar resensie van *Draaijakkals* in herinnering roep:

Ses jaar later, aan die einde van 1999, verskyn daar van Weideman die roman *Draaijakkals*. Dat dít waarskynlik die roman is wat hy in

gedagte gehad het toe hy Brink se *Inteendeel* moes resenseer, sê die roman se subtitel “`n skelmroman” vir ons. Die verskyning van *Draaijakkals* is dus in `n sekere sin die vervulling van `n belofte, miskien ook die reaksie op `n “uitdaging” gestel deur die uitmuntende roman van Brink.

In die artikel word die geldigheid en kategorisering van die pikareske temas wat Ulrich Wicks (1989) identifiseer, ondersoek. Die temas wat hy aandui, is ontnugtering, vryheid, hongerte, eensaamheid en goedgelowigheid. Ten einde tot sinvolle gevolgtrekkings te kom, sal die geldigheid van elk van die temas aan die hand van *Inteendeel* getoets word. So `n benaderingswyse mag help om leemtes in Wicks se teoretiese uiteensetting te bepaal, aangesien sy raamwerk op `n individuele teks van toepassing gemaak word. Wicks het self in gebreke gebly om sy teoretiese uiteensetting aan tekste binne `n literêre sisteem te toets.

Twee fokuspunte is moontlik waar `n literêre teks en `n bepaalde teorie terselfdertyd as ondersoekmateriaal gebruik word. Die een moontlikheid is om aansprake, kwaliteite, winste en gebreke van die literêre teks te toets aan `n bepaalde teorie, wat as geldig aanvaar word. Die sentrale fokuspunt val in so `n werkwyse hoofsaaklik op die teks en nie op die teoretiese materiaal nie. So sou die geldigheid van die pikareske karakter en aanspraak van die roman getoets kon word aan die teoretiese uiteensetting (sien ook Cochrane, 2003). Die ander moontlikheid is om die geldigheid van bepaalde teoretiese materiaal aan geskikte literêre tekste te toets. Die fokus val dan nie op die teks nie, maar wel op die teoretiese materiaal. Die teks word as `t ware ingespan om die geldigheid van die teorie te toets. Om dit as geskikte illustrasie materiaal te gebruik, word veronderstel dat die literêre teks aan bepaalde kriteria voldoen. Die tweede benaderingswyse met *Inteendeel* as illustrasie materiaal sal gevolg word.

Die pikareske temas – `n oorsig

Die begrip “tema” word as volg omskryf: “Theme is sometimes used interchangeably with ‘motif’, but the term is more usefully applied to a general concept or doctrine, whether implicit or asserted, which an imaginative work is designed to incorporate and make persuasive to the reader” (Abrams, 1993: 121). Peck & Coyle (2002: 65) omskryf tema as volg: “The theme of a work is the large idea or concept it is dealing with.” Hierdie omskrywings sluit aan by Van Gorp (1991: 258) wat tema

omskryf as: “de algemene grondgedachte van een literair werk”. Vir die doeleindes van dié artikel word daar by bogenoemde uitgangspunte aangesluit. Tema sal as ’n globale of oorhoofse konsep of gedagte beskou word. Die teoretiese perspektiewe wat Wicks (1989) in sy uiteensetting van pikareske temas stel, sal vervolgens afsonderlik bespreek word.

Ontnugtering: Volgens Wicks (1989: 62) veroorsaak ontnugtering spirituele verwoesting by die pikaro, maar dra geensins tot sy spirituele ontwikkeling by nie. Hierdie ontnugtering vind dikwels plaas as hy gemanipuleer en bedrieg word deur uiterlike vertoon, wat inherent vals is. Om sin te probeer sin maak, benader die pikaro sy ontnugtering met filosofiese erns. Die tema is vir Wicks problematies, veral as dit saam met narratiewe afstand – “the distance between the plane of narration and the plane of action (Wicks, 1989: 57) – beskou word. Daar bestaan temporele, ruimtelike en psigologiese afstand tussen dit wat die pikaro *vertel* en dit wat hy self *beleef*. Dit lei daartoe dat hy die narratiewe afstand uitbuit, deurdat hy deurlopend op die narratiewe proses kommentaar lewer en beweer dikwels dat hy sekere gebeure nie kan onthou nie. Die problematiek lê dus daarin of die pikaro ’n getroue weergawe bied van sy eie ontnugterings. ’n Ander vraag is of die vertelhandeling van die pikaro nie juis die grootste oorsaak van sy ontnugtering is nie. “Thematically, too, narrative distance reflects one of the larger themes of the picaresque: alienation, separation (from past, from reader, from self) and aloneness. First-person narration, the most intimate form of storytelling, is used in the service of alienation; even the narrative act does not integrate the excluded picaro into a stable order of things” (Wicks, 1989: 58).

Vryheid: Wicks (1989: 63) beklemtoon die paradoksale verhouding tussen gevangenskap en vryheid wat die pikaro se bestaan kenmerk. Die rede vir die gevangenskap is dikwels gesetel in die pikaro se vrye wil wat hom nie toelaat om die strikke van die alledaagse sosiale milieu te ontsnap nie. Soos wat hy sy fisiese ruimte deurkruis (met die implikasie van ongebondenheid), word hy telkens deur sy vrye wil in gevangenskap geplaas. Op narratiewe vlak besluit die pikaro om hom van sy lewe te bevry deur dit in kuns te omskep, maar wat hom paradoksaal dan weer eens gevange hou. Vryheid word telkens aan die pikaro aangebied, maar hy moet opnuut leer om daarna te smag.

Hongerte: Die tema beklemtoon die pikaro se stryd om oorlewing, op die mees basiese vlak van fisieke onderhoud. Wicks (1989: 63) tipeer dit soos volg: “This theme grows primarily out of the fiction rather

than the discourse and is as a result much more strongly embodied by being enacted rather than discoursed."

Eensaamheid: Die pikaro se eensaamheid ontstaan as 'n gevolg van die essensiële toestand wat hy in die wêreld beklee ten spyte van 'n aktiewe sosiale omgewing. 'n Deel van die pikaro bly 'n buitestaander aangesien hy nooit mense heeltemal kan verwerp of heeltemal in die gemeenskap geassimileer kan word nie (Wicks, 1989: 63).

Goedgelowigheid: Dit is 'n tema wat die pikaro namate sy verbintenisse met sy sosiale omgewing uitbrei gou in ander karakters erken. Soos wat hy op sy omswerwinge probeer om met skelmstreke te oorleef, besef die pikaro dat karakters graag 'n streep getrek wil word. Die implikasie hiervan is dat diegene wat werklik eerlik is, nie 'n streep getrek kan word nie, maar dié wat inherent skelm is, sal hulle maklik blootstel aan sy skelmstreke (Wicks, 1989: 64). Die tema van goedgelowigheid moet nie net gesien word as deel van die pikaro se karaktertrekke nie, maar ook 'n trek wat in ander karakters gesetel is. Dit is dikwels die geloof wat die antagoniste in hulle eie optrede het (hoe immoreel ook al), wat daartoe lei dat hul wondbaar word. Hierdie wondbaarheid is dus 'n direkte gevolg van hul geloof in hul morele visie en optrede (wat 'n sekere vorm van hubris vooropstel) en word telkens deur die pikaro uitgebuit.

Pikareske tematiek in *Inteendeel*

In *Inteendeel* is Estienne Barbier se ontnugtering grootliks te danke aan die korrupsie, uitbuiting en onregverdigheid van die Kaapse magshebbers. Sy eerste konfrontasie hiermee vind plaas as Luitenant Allemann opdrag gee dat sy joernaal waarin die Hottentot Ruyter se moord opgeteken staan, verbrand moet word. Allemann wil die insident toesmeer, aangesien dit hom by die goewerneur in 'n swak lig sal stel. Barbier se ontnugtering word so aangetoon: "Dag vir dag, soos ons vorder, het ek met eienaardige gefassineerdheid dopgehou hoe Mentzel, daardie kruiperige kleurlose jong man, met 'n koue Germaanse hartstog my dig beskrewen blaai een vir een uitskeur en verbrand" (42). Barbier word nie net deur die gedrag van die koloniste ontnugter nie, maar ook deur die boere wat hom goedgesind is en steun in sy veldtog om beter beregtiging vir hulle te verseker. Hy is totaal ontnugter deur die boere se gewelddadige optrede teenoor die Hottentotte: "Want dit het ek nooit verwag nie. Selfs die massamoorde wat ek in die binneland meegemaak het, het my nie hierop voorberei nie: daar het ons ons op

ons gewere verlaat, die moord is op 'n afstand gepleeg, dit was soos jag; nooit was daar so 'n besetenheid, so 'n waansinnige onmiddellikheid in die slagting nie" (256).

In 'n latere gesprek met Jeanne staan Estienne ontnugterd teenoor homself en dit wat hy aangepak het: "Maar wat het ek, vra ek jou? Nie 'n *sol* op gods aarde nie. Net 'n boek, beskadig deur 'n man wat vroeër my vyand was en nou my vriend geword het: maar is dit die soort vriend wat ek nodig het? Ek het nog niks bereik nie. Alles lê nog voor. Maar vandag voel ek nutteloos. Ek is 'n mislukking, Jeanne" (258). Op hierdie stadium kom dit voor asof Barbier 'n spirituele laagtepunt bereik, maar teen die einde van die roman wanneer hy op sy teregstelling wag, kan hy onomwonde verklaar: "Ek is hier. En ek is nie spyt nie" (298). Al bevind hy hom in haglike omstandighede is hy spiritueel nie gebroke nie, omdat hy ten spyte van sy fisiese inperking tog verantwoordelikheid neem vir diegene wat die koloniste uitgebuit het: "Hulle het my ter dood veroordeel oor wat ek gedoen het. Vandag aanvaar ek daardie vonnis oor wat ek *nie* gedoen het nie, oor wat ek versuim het om te doen. Selfs al weet niemand daarvan nie. *Ek* ken my skuld. Ek erken dit. Ek aanvaar dit" (299).

Vryheid is 'n belangrike tema in *Inteendeel*, deurlopend ondersteun deur die belangrike rol wat slawerny in die roman speel. Die slavin, Rosette dra haar slawerny letterlik aan haar lyf: "Die opvallendste van alles, terwyl my oë vol afsku teen haar ledemate af beweeg, was die breë ysterband aan haar regterbeen, net bokant die enkel, so styf vasgeklamp dat dit in die vleis begin invreet het" (57). Die vryheid wat Barbier najaag is egter paradoksaal van aard. Soos wat sy vryheidsdrang in die loop van die roman toeneem, word hy verder ingeperk. Hy hunker om te ontsnap van die ongunstige omstandighede in sy ouerhuis en later van Europa te ontvlug deur na die Kaap te kom. Telkens veroorsaak sy nuutgevonde vryheid verdere inperking. 'n Voorbeeld is waar hy sy ouerhuis verlaat en ontvlug na Amsterdam. Hier sterf hy byna van die hongerte met die gevolg dat hy 'n brood steel, wat veroorsaak dat hy byna opgehang word. 'n Meisie genaamd Neeltjie kom tot sy redding en saam ontvlug hulle na Middelburg in Zeeland. Hier word hy verder ingeperk wanneer hy die vader van haar twee sieklike kinders word. Sy drang na vryheid tree weer op die voorgrond. Die paradoksale aard van sy vryheidstrewes verwoord hy so:

Maar jy sien, die huwelik was self 'n soort verraad teenoor Jeanne wat so geduldig op my bly wag het; en ek verseker jou, my omstandighede was teen dié tyd nog hagliker as toe ek destyds daardie

brood in Amsterdam gesteel het. Om die waarheid te sê, daar was kere dat ek Neeltjie openlik verwyf het dat sy my ooit van die gal gered het. Want dié bestaan was maar net 'n stadiger vorm van teregstelling. Here, *dit* kon tog nie wees waarvoor ek my geliefde Orléans verlaat het nie (45).

Gevolgtrek besluit Barbier om per skip na die Kaap te ontvlug. Dit is juis hier waar sy vryheid die sterkste aan bande gelê word. Hier kry hy te doen met die korrupsie en onmenslikheid van die Kaapse magshebbers. Sy joernaal word hier verbrand, hy word gemanipuleer, beland uiteindelik in die gevangenis en word tereggestel. Die leser begryp die paradoks in Barbier se woorde wanneer hy Europa verlaat: "Weer eens het ek alles agtergelaat wat ek vergader het, weer eens was daar die lumier van vryheid voor my. En weer eens –?" (47).

Later word Barbier voëlvry verklaar, wat 'n ironiese blik op vryheid gee, omdat hy terselfdertyd vry en ingeperk binne sy sosiale omgewing is. Die interteks van Jeanne d'Arc beklemtoon verder die belangrikheid van vryheid in *Inteendeel*. Sy is 'n historiese figuur wat 'n oorheersende drang na vryheid gekoester het, maar uiteindelik op die mees onregverdige en brutale wyse ingeperk en as 'n heks op die brandstapel tereggestel word. Volgens haar kan 'n mens slegs vryheid verkry deur toenemend daarvoor te veg. Dié perspektief bied 'n ander blik op vryheid. Die dood bring nie 'n einde aan die individu se vryheidsug nie, maar die strewe na vryheid is uiteindelik belangriker as vryheid self:

"Maar een ding kan hulle nie van jou afneem nie: die wil om te ontsnap, die wil om vry te wees. As jy dit die dag prysgee, dan beteken dit jy aanvaar jou lot, jy gaan lê voor jou bewaarders, jy gee hulle die reg om te doen wat hulle doen. Jy kan net mens bly deur nee te sê."

"Hulle het jou doodgemaak."

"Ja. Maar my vryheid kon hulle nie aantast nie" (172).

Die relatiwiteit van vryheid word deur die reële outeur aangedui in 'n onderhoud wat met hom gevoer is na die verskyning van *Inteendeel*. Brink (1993b: 93) laat hom as volg uit oor die kwessie van vryheid: "Vryheid is nie 'n land waar jy aankom om daar vir ewig gelukkig te woon nie. Vryheid is iets wat jy in elke situasie van nuuts af moet verower, omdat jy telkens 'n nuwe onvryheid opgelê word." Hierdie uitspraak is veral van belang indien die paradoksale aard van vryheid

in die pikareske roman, waar die pikaro toenemend tussen vryheid en gevangenskap beweeg, in ag geneem word.

In *Inteendeel* beleef Barbier dikwels 'n skaarste aan spys en drank, die basiese vlak van die pikaro se oorlewingstryd. Dit is hongerte wat hom in die eerste plek noodsaak om in Amsterdam 'n brood te steel, waarvoor hy byna tereggestel word. Sy diefstal van die brood is 'n goeie voorbeeld waar die hongertema die motief van die skelmstreek ondersteun; hongerte laat hom geen ander keuse as om te steel nie. Die tema ondersteun ook die verhaalintrige omdat dit veroorsaak dat die pikaro se lewe in 'n ander rigting gestuur word. As Barbier nie die brood gesteel het nie, sou hy nie vir Neeltjie ontmoet het nie, sou hy hom nie opnuut in haglike huislike omstandighede bevind het nie en sou hy dalk nooit besluit het om na die Kaap te ontvlug nie. Barbier beleef soms tye van oorfloed. 'n Voorbeeld is die feesmaal wat Niewoudt aan Barbier en die soldate voorsit. Die oordadigheid hiervan word so aangetoon: "hy is vooruit van ons koms verwittig en het gesorg dat 'n magtige maal ons inwag, skaapvleis, kalf, pluimvee, wildsbraad" (117).

Nog 'n voorbeeld van oorbodigheid is die feesmaal by die Houzouanas: "Die Houzouanas verwelkom ons as stamgenote van die wit vrou wat hulle naastenby aanbid; en ons word met gasvryheid oorval – nogal anders as die ontvangs wat ons elders te beurt geval het. Skape en beeste word ter ere van ons geslag; en seker drie weke lank word daar sonder ophou feesgevier asof ons potentate uit 'n afgeleë koninkryk is" (207). Hierdie feesmaal staan in skrilte kontras met die ontbering wat Barbier in die Donker Gat lei. Sy ontbering staan in direkte verband met die politieke magsug aan die Kaap in die sin dat sogenaamde misdadigers geen reg het om hul basiese liggaamlike behoeftes te bevredig nie:

Die meeste van die tyd – wanneer Jeanne my nie besig gehou het met planne en projekte van ontsnapping nie, elk meer buitensporig as die vorige – kon my gedagtes hulle net bepaal by die mees onmiddellike, lyflike, nietige feite van my gevangenskap: ondraaglike hitte bedags, koue nagte, die krielende ongedierte, die stank van my eie uitwerpsels, die honger wat soos 'n rot in my derms knaag (166).

Later op sy derde reis kom Barbier byna om van dors. 'n Groep Hottentotte kom egter tot sy redding en voer hom dikmelk uit 'n kalbas en gegiste heuningbier. Dit is ironies, aangesien hy en die Boere vroeër 'n groep Hottentotte uitgewis het. Die ironie strek verder deurdat hy die

ergste ontbering in die Donker Gat lei, maar op sy reis deur 'n groep inboorlinge versorg word. Die kontras beklemtoon die belang van hongerte om sekere magsverhoudings aan te dui. Teen die romaneinde net voordat Barbier van Jeanne afskeid neem, sweer hy alle materiële aspekte af. Hy triomfeer oor die basiese vlak van die pikarobestaan en sweer die eise van sy sosiale omgewing af: "Ek is klaar met kos, en ek drink nog net klein bietjies water. Binnekort sal ek ophou skyt en pis. My lewe raak ontsettend suiwer" (291).

Estienne Barbier bly deurlopend eensaam en word nooit ten volle geassimileer in die Europese of Kaapse samelewing nie. Sy enigste vertroueling en gespreksgenoot is Jeanne d'Arc wat hom deurlopend vergesel, maar sy is reeds eeue gelede dood of net 'n manifestasie van sy verbeelding. As Jeanne nie onmiddellik bereikbaar is nie, word sy eensaamheid des te meer intens: "En hoe verlang ek nie na Jeanne se bemoedigende stem nie. Dit was die tyd waarin sy gewoonlik die naaste aan my was; en nou is ek alleen. Ek voel verwilder en verdwaal" (91).

Die liefde, en meer bepaald seksuele liefde, bring ook nie 'n langdurige oplossing vir sy eensaamheid nie. Barbier is nie in staat om verhoudings in stand te hou nie. Daarvan getuig sy kortstondige verhoudings met Ghiselle, Neeltjie en die talle weduwees wat hy in die binneland besoek het. Teen die einde verlaat al die weduwees soos Jeannette Gorbregts en Louise Burgert hom, omdat hy nie in staat is om enige sekuriteit te verskaf nie. Hy vereensaam progressief soos Burgert aantoon: "Daar was 'n tyd toe dit 'n avontuur was om by jou te wees, Estienne. Jy't soos 'n warrelwind gekom en gegaan. Daar was altyd opwindning waar jy by was, jy't die onmoontlike laat moontlik lyk. Maar nou – nou's jy net 'n man op vlug, 'n rondloper, 'n gejagte ding. Daar is nie meer plesier in nie, net vrees, en partykeer ergenis" (275). In *Inteendeel* is daar ook sprake van 'n sirkelpatroon ten opsigte van sy eensaamheid. Teen die einde is hy (as 'n volwasse man) in dieselfde staat van vereensaming as waarin hy in sy vroeë kinderjare en tydens sy vroeë omswerwinge aan die Kaap was. Ten spyte van al sy omswerwinge bly Barbier teen die einde 'n vereensaamde.

Barbier buit die goedgelowigheid wat die Kaapse magshebbers in hul eie immorele optrede het uit deur sy skelmstreke. Dit is ironies dat hy juis skelmstreke gebruik om hulle korrupsie aan die lig te bring. Hul goedgelowigheid ('n vorm van hubris) lei tot 'n wondbaarheid wat daarin geleë dat hulle vrees dat Barbier hul skelmstreke sal ontbloot. In sy blootstelling aan die korrupte samelewing leer hy vinnig om die wondbaarheid van die maghebbers te identifiseer. Reeds tydens sy eerste

paar maande aan die Kaap kry hy te doen met hul vrese dat hul korrupsie moontlik blootgelê kan word.

Allemann se vrees dat die goewerneur kan uitvind dat 'n Hottentot deur sersant Kok vermoor is op die binnelandse ekspedisie noop hom om Barbier as skribent af te dank en sy joernaal te vernietig. Dit is die enigste manier waarop Allemann kan verseker dat die goewerneur slegs lees wat in sy eie belang is en dat niks openbaar gemaak word wat sy (Allemann) se posisie skade kan berokken nie. Allemann se vrees om sy magsposisie te verloor (wat as 'n soort wondbaarheid beskou kan word) blyk uit die volgende: "Senuweeagtig, met bewerige hande, blaai hy deur die boek, laat hy sy oë hier en daar oor 'n passasie gly. 'Kyk!' sê hy en slaan met 'n plathand op 'n oop blaai. 'Kyk net al die grammatikafoute. Ek moes dit nooit aan jou opgedra het nie. Ek moes beter geweet het as om 'n Fransman aan te stel!" (42). Die vrese wat die maghebbers koester, word later verder gevoer wanneer hulle alles in hul vermoë doen om Barbier uit hul sosiale kring te werp, in die woorde van Petzold: "Om hemelsnaam, Estienne, ons kan nie nou ophou nie. Die blote feit dat hulle so reageer, bewys dat ons besig is met iets belangriks" (151).

Gevolgtrekking: die geldigheid van Wicks se pikareske temas

Vervolgens sal tot gevolgtrekkings gekom word rakende die geldigheid van pikareske temas wat Wicks geïdentifiseer het. Enkele gebreke in sy teoretiese identifikasie van pikareske temas sal telkens aangedui word.

Daar is in die artikel aangetoon dat ontnugtering 'n deurlopende proses is en nie gekoppel word aan 'n spesifieke insident nie. Die deurlopende aard van die pikaro se ontnugteringsproses word nie deur Wicks in sy skema aangedui nie. Van die begin tot die einde van die roman beleef Barbier ontnugtering. Hy word nie eenmalig ontnugter nie, maar sy ontnugtering word met verdrag meer intens en bereik 'n hoogtepunt teen die einde van die roman. Uit *Inteendeel* is bewys dat ontnugtering nie noodwendig tot 'n algehele spirituele verlamming lei nie, maar eerder spirituele groei kan veroorsaak wat nou saamhang met 'n stroping van illusies en 'n psigologiese groeiproses. Wicks se beskrywing van die tema vereis verdere presisering en verfyning, aangesien hy slegs deur twee lukrake voorbeelde die wanidee skep dat spirituele verwoesting gelyk staan met die pikaro se ontnugteringsproses.

Die tema van vryheid is paradoksaal van aard deurdat die vrye wil van die pikaro telkens veroorsaak dat sy vryheid aan bande gelê word.

Dit strook met Wicks se beskrywing van die paradoksale inperking van vryheid as gevolg van die vrye wil van die pikaro en sy vryheidsdrang. In die artikel is aangetoon dat die pikaro uit *Inteendeel* uiteindelik 'n groot mate van innerlike/psigologiese vryheid geniet, al word hy teen die einde van die roman in gevangenskap geplaas en ter dood veroordeel. Barbier se afwisselende tye van vryheid en gevangenskap hou verband met die paradoksale aard van vryheid in die pikareske roman. 'n Belangrike alternatiewe perspektief op vryheid wat uit *Inteendeel* aan die bod kom, is dat die wil na vryheid van meer waarde is as vryheid self. Dit is nie slegs die pikaro se vrye wil wat sy vryheid aan bande lê nie, maar ook inperking wat as gevolg van politieke en ekonomiese magsmisbruik aan die pikaro opgelê word. Wicks dui slegs vrye wil aan as 'n rede vir die inperking van vryheid, en soos die analise van *Inteendeel* bewys het, kan die pikaro ook tot 'n groot mate onderworpe wees aan beperkings wat deur die eksterne omgewing opgelê word.

Wicks dui aan dat hongerte die pikaro se oorlewingstryd op die mees basiese bestaansvlak aksentueer. In *Inteendeel* belig hongerte inderdaad die pikaro se basiese oorlewingstryd; dit dikwels tot skelmstreke lei en ondersteun gevolglik die motief deurlopend. 'n Wins op die Wicks-skema is die kousale verband tussen hongerte en skelmstreke. Hongerte belig nie slegs die basiese bestaanstryd van die pikaro nie, maar beklemtoon verskeie vorme van politieke mag. Die gebruik van voedsel deur maghebbers as 'n middel tot onderdrukking is duidelik uit *Inteendeel* aangetoon. Wicks dui voorts aan dat hongerte dikwels deur spesifieke insidente in die verhaalintrige aangedui word – 'n aspek wat duidelik in *Inteendeel* aangetoon is. Alhoewel hongerte aan bepaalde insidente gekoppel word, is dit 'n uitbreiding op Wicks dat hongerte 'n belangrike invloed op die verhaalintrige kan uitoefen – 'n aspek wat deur die aaneenlopende proses van oorfloed en ontbering in *Inteendeel* belig is.

Eensaamheid ontstaan vanweë die essensiële toestand van die pikaro in sy eksterne omgewing. Sy eensaamheid is fundamenteel ten midde van 'n aktiewe samelewing. Dit veroorsaak dat die pikaro nooit ten volle in enige sosiale struktuur geassimileer word nie en 'n gedeeltelike buitestaander bly, wat daartoe lei dat sy eensaamheid toenemend geïntensiveer word. 'n Uitbreiding op die Wicks-skema wat in *Inteendeel* geïdentifiseer is dat die tema van eensaamheid 'n sirkelpatroon kan aanneem en dat daar sprake van 'n progressiewe verloop in die pikaro se vereensamingsproses is. In die roman is aangetoon dat die pikaro uiteindelik opnuut eensaam is – 'n sirkelpatroon van eensame geboorte

en kinderjare tot eensame dood. In *Inteendeel* is bewys dat die pikaro se liefde- en vriendskapsverhoudings telkens misluk, 'n proses wat tot sy progressiewe vereensaming bydra – 'n gewaarwording wat Wicks nie noem nie.

Wicks (1989: 64) se uitspraak dat die pikaro leer om ander se goedgelowigheid in hul eie immorele optrede te identifiseer namate sy verhouding met die landskap groei, is in *Inteendeel* bewys met Barbier wat meer bedrewe raak met die identifikasie van ander se goedgelowigheid en gevolglik ook hul wondbaarheid. Hierdie wondbaarheid kan op verskeie terreine manifesteer; in *Inteendeel* word wondbaarheid vergestalt in mag, eersug, vrees, geldgierigheid en sosiale status.

Ten slotte, die geldigheid van die pikareske temas wat Wicks in die totale pikareske fiksionele situasie identifiseer, is intensief aan die hand van *Inteendeel* getoets en aangetoon dat hierdie temas grootliks in die roman na vore kom. Sy uiteensetting dien as 'n nuttige, oorsigtelike hulpmiddel, alhoewel ook bewys is dat sy teoretiese konstruk in die praktyk verdere presisering, omskrywing en evaluering verg. Die uitdaging bly om vroeë pikareske romans uit die Afrikaanse letterkunde en pikareske romans uit ander letterkundes by soortgelyke studies te betrek ten einde Wicks se teoretiese uiteensetting verder te verfyn.

Bronnelys

- Abrams, M.H. 1993⁶. *A Glossary of Literary Terms*. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.
- Brink, A.P. 1993a. *Inteendeel*. Kaapstad: Human & Rousseau.
- . 1993b. Kapsie teen dit wat verkeerd is. *De Kat*, Desember, 90-93.
- Cochrane, N. 2003. *Draaijakkals* van George Weideman se aanspraak as pikareske roman: 'n Voorlopige verkenning. *Stilet XV* (1): 145-166.
- Peck, J. & Coyle, M. 2002³. *Literary Terms and Criticism*. Basingstoke: Palgrave.
- Van Coller, H.P. & Odendaal, B.J. 1999. George Weideman (1947-). In H.P. van Coller (red.). *Perspektief en profiel: 'n Afrikaanse literatuurgeskiedenis. Deel 2*. J.L. van Schaik: Pretoria, 764-785.
- Van Gorp, H. 1978. *Inleiding tot de picareske verhaalkunst of de wederwaardigheden van een anti-genre*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- . 1991. *Lexicon van literaire termen*. Wolters-Noordhoff: Groningen.
- Viljoen, L. 1999. *George Weideman – Draaijakkals*. [A]. Besikbaar: www.litnet.co.za/seminaar/draaijakkals Besoek 12 November 2003.
- Wicks, U. 1989. *Picaresque Narrative, Picaresque Fictions*. New York: Greenwood Press.